

Ardurari buruz

Gorka Arrese

Editorea

Gure historia osoko ederrena eta maila jasoenekoa izan da azken 15 urteotako kultur emaitza: literatura liburu, bertso, musika, antzerki, film... inoizko onenekin gozaten ari gara. Baina eskasian bizi dira idazleak, bertsolariak, ilustratzaileak, musikariak, aktoreak, dantzariak, zinegileak; sarritan kostu gehiago dituzte ordainak baino, gehienek beste lan eta ofizio batzuetan hartu behar izaten dituzte abaroa eta mantenua, desorduak baliatu behar izaten dituzte sorkuntzarako, askok amore eman eta utzi egiten dute.

Ez gara asaldatu, ordea, haien baldintzengatik eta egoera ekonomikoarengatik: zelako ordain murrizak dituzten, zein garaitan lan egiten duten atsegin har dezagun gure aisialdian, zeinen berandu edo aldika kobratzen duten, zein erraldoirekin diharduten konpetentzian, zein espazio murriz eskaintzen zaizkien, zelako tratu eta kontratu lotsagarriak onartu behar izaten dituzten, eta abar. Ez dugu ikusi nahi makurtuta dabiltzala. Bizkarra ematen ari gatzaizkio arazoari.

Eta amorratu gara, aurrena, Elkar-Siadecok egindako merkataritza inkesta baten kariatara (martxoaren 15ean eta apirilaren lehenean azaldutakoa): euskarazko *produktu* gutxi saltzen dute editoreek, ekoizleek, dendek, enpresek, eragileek, kudeatzaileek. Alarma jo dute, euskal kultur lanen erosketa urria dela; eta nabarmendu dute, euskaldunek arreta handiagoa jartzen dutela erdal lanen alde.

Baina soraio agertu gara, gero, Eusko Jaurlaritzak egindako inkesta batekin (maiatzaren 15ean azaldutakoa): herritar gehienek salatu dute, administrazio publikoek gaur egun ematen dioten babesa baino handiagoa eman behar lioketela kulturari. Nola liteke datu hori kontu berritzat aurkeztea orain, baina ez lehenago?

Etsigarriak iruditu zaizkit inkesta biak.

Batetik: lehendik bagenekiena zenbakietara ekartze simple horiek ez dakartelako beraiekin egoerak konpontzeko alternatibarik, ez eta ere tresna eraginkorren proposamenik.

Bestetik: justifikagarria bihur litekeelako (hemengo parametro ekonomizistei jarraiki) erdarazko kultur jarduerak, ekoizpenak eta egitarauak ausarki promozionatzen eta hedatzen segitzea.

Zein dira helburuak?

Xakeak jakintsu egingo gintuela esaten ziguten umetan. Bai ote? Gaur egun berriro, tresna pedagogiko aparta delakoan, oinarrizko hezkuntza eskoletan txertatu nahi lukete xakea: peoiak sakrifikatzea eta erregea gauza guztien gainetik defendatzea irakasten duen joko zoro hori.

Zenbakiak jakintsu egingo gintuztela esaten ziguten umetan: zenbakiak zehatzak dira, matematikoak eta zientifikoak dira. Zifrak eta digituak gailenduko dira, objektibagarri bihurtuko dutelako dena. Bai ote? Batzuek segitu dugu uste izaten abstrakzioak direla zenbakiak, jakintza eta lengoia batzuen zerbitzuko notazioak, eta orokorrak direlako ez dutela dena esplikatzen ahal.

Duela 68 egun 9 lagun bildu ginen afaltzeko. Kafearen tenorean 3 eztabaidagai izan genituen, bero samarrak: kirola, Katalunia eta hizkuntza. Honetan, galdera bat bota nuen: Euskal Herriko biztanleen %25 balitz euskalduna, zenbat orduan erdalduna? Aurreneko 2 erantzunak %75 izan ziren, 3garrenak %100 esan zuen arte. Eta kito. Baina oinarrizko ezer argitzen ote digute zifra horiek?

Adierazten al dute erdaldunotatik zenbat garen elebidunak edo aniztunak?, nolako alfabetatze mailak ditugun hizkuntza ezberdinetan?, zein neurritakoa den Euskal Herriko diglosia egoera?

Esplikatzen al dute egunero masiboki entzunarazten ditugutela musika espainolez eta frantsesez eta ingelesez?, edo irratitari eta telebistari eta Interneti aurrera eta atzera eragindakoan zelako indar itogarria daukan erdaren hegemoniak?

Salatzen al dute, gure agintariak eta enplegatu publiko gehienak arin mintzo direla erdaraz baina ez euskaraz? (eta hala ere berdin jasotzen dutela soldata?).

Zenbakiak deskribatzen al dute azken 30 urtean zein ardura moduz jokatu dugun hizkuntzaren eta kulturaren alorretan estetikoki, ideologikoki, politikoki, ekonomikoki, legalki?; eta zein den gure kontzientzia gradua hizkuntzari eta kulturari dagokienez?

Kontua da, edozein inkestak zerbaitak (notazio objektibatzaile horiek) hitzez edo ekintzez esplikatzen ez baditugu, abstrakzioak adierazten dituztela, dotore bai eta agian ikusgarri ere bai, baina batez ere partzial. Eta, beraz, testuinguru bat (testuzkoa edo ahozkoa) osatzen hasi behar dugu zenbakiaren inguruan: nondik atera ditugun, noiz eta non ipini ditugun, zein asmoekin, zer kontzeptu adierazteko edo zabaltzeko, zein ideia izan den iturburua, eta abar. Eta zenbakiak eratorri baldin badira esaldietatik (galdera/erantzuna), gauza bera: nork, nori, noiz, non... norentzat, zergatik, zertarako.

Izan ere, zenbakiak eta zifrak eta digituak paseatzera ateratzen ditugun aldiro, joko estrategiko bateko dorreak eta gotzainak eta zaldiak mugitzen hasten gara gudu zelai batean

Zenbakiak deskribatzen al dute azken 30 urtean zein ardura moduz jokatu dugun hizkuntzaren eta kulturaren alorretan estetikoki, ideologikoki, politikoki, ekonomikoki, legalki?

(nahita edo nahi gabe). Eta xakea, peoiak sakrifikatzen dituen eta erregea gauza guztien gainetik defendatzen duen joko hori, ez da neutroa.

Beraz: zeinen artekoa da lehia? Zer dago jokoan? Nork irabazi behar du?

Zenbakien ispiluan

Aspaldi ohartarazi zigun George Steinerrek 'Hitzaren zokoratzea' artikuluan (1961): ekonometria nagusitzen ari zaio ekonomiari, linguistikari matematika bezala, edo erretorikari ekuazioa.

Dagoeneko, ekonomia modernoaren alfabetoa ez dago hitzez osatuta, baizik eta koadroez eta grafikoez eta zifrez. [...] Zientzia zehatzen tentazioak are nabarmenagoak dira soziologian. Gaur egungo soziologiaren zati handi bat ez da hitzezkoa. [...] Ahal duten guztietan, hitza eta gramatika ordezkatu egiten dituzte estatistika koadroarekin edo kurba batekin.

Zehaztasunaren irudikeriarekin edo iragarkizun matematikoaren irudikeriarekin kontuz ibiltzeko gaztigatzen ari zitzaigun Steiner.

Eta orain, objektibotasun numerikoaren izenean zer kon-tatu nahi ote digute?

Hemengo ekonomia moduarekin eta aginte formulekin, kapitalismoaren dispositiboak eta artifizioak eta mekanismoak infiltratu egin zaizkigu kulturari eta jakintzan; egoerak eta kontestuak merkatuaren balioekin neurtzera ohitu gaituzte, zenbakizko objektibazio *neutralaren* girora makurtu gaituzte, lehentasunezko helburua bihurtu dute kuantifikatzea eta sailkatzea, dena zifretan sinplifikatzen ahalegintzen dira.

Prekaritate sakonagora garamatza horrek guztiak, hori da nire ustea.

Eta kolektiboki, gainera, konplexua sortzen digu eta kikildu egiten gaitu.

Ez genuke sekula ahaztu behar, hitzetatik eta ideietatik (galderetatik eta erantzunetatik) zifretara eta grafikoetara gauza

asko galtzen direla bidean. Gehiago esango dut: zenbaki ugari eta askotarikoak pasatzerakoan koadroetara eta grafikoetara, orduan ere gauza asko galtzen dira bidean.

Bistan da, ez nago inkestetako zenbakiez fidatzen ohituta. Ezin dut ukatu polit askoak direla zenbakiak, eta aitortzen dut txunditu egiten nautela beti. Baina zifrak eta digituak paseatzera ateratzen ditugun aldiro, merkatuaren lege tira-noetara bultzatzen dugu kultura.

Bi arrisku nabarmenekin: prekaritatea eta kontzentrazioa.

Xake taula nola dagoen

Tira, eman dezagun zenbakiak premiazkoak ditugula gure kulturaren zati baten egoerari neurria hartzeko, azaleko erradiografia bat egiteko besterik ez bada.

Beraz, inkesta batzuk egin berri direnean, zenbaki horiei erreparatuz gero konklusioa baldin bada *gutxi* saltzen direla euskarazko lanak eta larritasun egoera batera iritsita gaudela, horrek zer esan nahi du: A) lehen gehiago saltzen zela?, B) gaur egun gehiago saltzea espero zela?, C) gehiago saltzeko premia dagoela?, D) hazkunderik eta egonkortasunik ez dagoenez bihar gutxiago salduko dela?, E) arrisku bizian daudela argitaldari txikiak?, F) enpresa-kontzentrazio prozesu batzuk abiatu behar liratekeela?, G) erdarazko produkzioari eta komertzializazioari mugak ezarri behar litzaizkiekeela?, H) euskarazko produkzioari eta komertzializazioari pizgarri bereziak eman behar zaizkiela?, I) euskal lanen produktoreei merkatu egin behar litzaizkiekeela lehengaiak eta zerbitzuak?, J) euskal lanen erosleei merkatu egin behar zaizkiela salgaiak?, K) zerbait aldatu beharra dagoela denak berdintsu jarrai dezan?... etc.

Zertaz ari gara, zehazki, *gutxi* hitza paseatzera atera dugunean? Xake taulako *pieza* hori mugitutakoan, nola eta zenbat baldintzatu edo bestelakotu nahi ote dugu gudu zelaiko paisaia?

Argi daukat, negozio bolumen handiena erdarazko kultur lanetan dagoenez, Euskal Herriko enpresek ez diotela

uko egingo negozio horri (nola ba!); eta, gainera, irudipena daukat argitaldari eta eragile eta saltzaile eta programatzaile guztiak urtero azkartzen ari direla beren ahaleginak norabide horretan. Merkatuak agintzen du / eskatzen duena eman behar zaio publikoari / nork bere borondatez erabakitzen du kultur hizkuntza eta praktika / publikoak badaki zer nahi duen eta arrazoia dauka beti / saltzen ez denak ezin du espazioa alferrik okupatu / galtzea da ez irabaztea... etc.

Euskalduntze eta alfabetatze kanpaina masibo bat abiatzeko garaia heldu da. Iruntzitara dago hierarkia. Moztu egin behar da hegemonia. Eta bukatu dira aitzakiak

Eta, orduan, kontrakarrean ipini *ezinezko* argudio hauek zerbitzatuko dizkigute zilarrezko azpil batean: 1) erdal lanei esker biziarazten ditugu euskal lanak; 2) erdal lanik gabe ez dago euskal lanik mantentzerik; 3) euskal lanekin bakarrik ezin dugu hazi, txikiagotu baizik; 4) euskal lanak esportatu ahal izateko, erdararitara itzuli eta erdaraz produ-

zitu behar ditugu; 5) erdal produktoreei eta eragileei aurre egin ahal izateko, euskal produktoreek eta eragileek jabetu behar dugu erdal produkzioaz eta erdal produkzioaren salmenta gidatzeaz... etc.

Motzean: negozio bolumen handienari (erdarari) ez dio inork uko egingo.

Kontratu soziala

Euskalduntze eta alfabetatze kanpaina masibo bat abiatzeko garaia heldu da.

Iruntzitara dago hierarkia. Moztu egin behar da hegemonia. Eta bukatu dira aitzakiak.

Aitor dezagun behingoz: erdaldunak gara denok Euskal Herrian. Eta erdaldunotatik batzuk bakarrik gara elebidunak. Eta elebidunetatik batzuk bakarrik gara euskaldunak.

Eta euskaldunen artean gutxiengoa gara alfabetatuak. Eta euskaraz alfabetatutako guztiok alfabetatuago gaude erdaraz.

Ahantz dezagun gezurra: %25 garela euskaldunak eta %75 erdaldunak, eta aurrera goazela. Faltsua izateaz gainera, kaltegarria da: ez digu errealitatea egoki aztertzen uzten, ez digu tentuz pentsatzen laguntzen, ez digu erabakiak tinkotasunez hartzera derrigortzen.

Euskal herritarren %100 gara erdaldunak.

Erdarak hegemonikoak dira Euskal Herrian (eta zer esanik ez Interneten).

Diglosikoa da gure egoera, zeharo; eta, beraz, berehala neurriak irmotasunez hartzen hasten ez baldin bagara, erdaren gure erabilerak irentsi egingo du euskararen gure erabilera. Eta akabo.

Euskaldunak garen erdaldunok eta erdaldunak bakarrik diren euskal herritar guztiak arduragabeak izan gara azken 30 urtean. Hozkailu batean izoztuta ezkutatu dugu diglosia: lehia, nagusikeria, gudua, gatazka linguistikoa eta indartsuenaren legearen kaltea.

Sala dezagun behingoz: ez dute euskaldunek erruaren zati handiena, gu erdaldun guztion despotismoak eta arduragabekeriak baizik.

21. mendearen bigarren hamarraldira iristear gaude, kontzientzia hartze maila oso epel eta apalarekin.

Neurri zorrotzak hartu behar dituzte gure agintariak. Neurri drastikoak hartu behar dira unibertsitateetan eta hedabide publikoetan. Neurri efektiboak hartu behar dituzte enplegatu publiko guztiek, salbuespenik gabe. Neurriekin bat etorri behar dute enpresa pribatuetako nagusiek eta langileek. Euskalduntze eta alfabetatze prozesu masibo eta bizkor bati ekin behar zaio premiaz eta eskala handian. Garaia heldu da. Iruntzitara dago hierarkia. Moztu egin behar da hegemonia. Eta bukatu dira aitzakiak.

Euskaldun guztiak gara erdaldunak eta ez diogu erdarari uko egiten (ezta egingo ere). Baina oraindik erdaldunak bakarrik direnek uko egiten diote euskarari, eta horri iraungitze

data laster bat ipini behar zaio, berdintasunaren izenean guxtienez, solidaritatearen izenean duintasunez.

Kontratu sozial berri bat egiteko tenorean gaude. Eta Lege Berriaren lehen lerroak adierazpen printzipal hau izango du: euskal herritarren lehen hizkuntza euskara da, eta bigarrena munduko beste guztiak.

Aktiboki zein pasiboki kontratu sozial horri eta euskalduntzeari uko egiten dion orok ontzat eta aintzat hartuko ditu dagozkion penalizazio zibilak.

Oztopoak jartzen dituzten erakundeek, elkargoek, taldeek, enpresek..., euskararen kontra abstentzioz borrokatzen diren erdaldun hegemonikoek... diru-laguntza publikoak galdu egingo dituzte eta zergak emendatuko zaizkie berehala.

Gaur hierarkia iruntzitarra dagoenez, eta euskarak eta gure kulturak ekosistema oso kaltetuta dutenez, aurrerantzean ez da ametituko ezein aitzakia.

Oharra: alternatiba eraginkorragoek lehentasuna izango dute, doike.

Kultura eta determinazioa

Ez gara batere modernoak: ez dugu kultura lehen lerrora ekarri mende berri honen hastapenean. Hitzaren zokoratze prozesu azkarraren ondorioz, kirola eta gastronomia ipini ditugu lehen lerroa okupatzen –euskararik ere ez dute-eta behar, bide batez esanda–. Isiltasunerantz egindako bidaia bat dirudi. Kulturaren emantzipazioranzko urratsak egin orde, menpeko laga dugu hor bazterrean.

Eusko Jaurlearitzaren inkestan herritarrek egin dituzten eskariak aintzat hartuko al ditugu, bai edo ez?: 1) gehiago babestu kultura, 2) irisgarriagoa bihurtu kultura, 3) sortzaileei lagundu. Edo herritarren eskariak geroratu egingo ditugu hurrengo hamarraldian ere?

Tamalez, oraindik ere kontaminatuta gauzka aitzakia perfektuak: hurrengo urteetan hainbeste aldatuko dira kon-
tuak (nork daki ba zelakoa izango den futuroa!), ez baitugu

proiektziorik eta ahaleginik zertan alferrik egin orain. Eta geroa presentez iristen zaigunean, gauza bera argudiatu ahal izango dugu orduan ere: zertarako neurriak hartu. Izan ere, konbentzitura gaude: etorkizuna berez etorriko da guk nahi ez badugu ere; merkatuak doituko du merkatua, ez dugu zertan esku hartzen nekatu; egunero autodeterminatzen baldin bazara, zertarako nahi duzu eskubide horren aitortza; ez dezakezu norbanakoaren askatasuna arautu, bestela ere leporaino gaude-eta ezin betezko arauz (eta zergez). Kopla berdintsuak beti.

Eta adiskideak esan diezazuke, gainera, serio antzera: ez ote da egokiena izango pertsuasiboak eta seduktoreak izan gaitezen? (estetikoki, alegia). Begira: euskarazko zinema hain da ona gaur, ezen erdal zinemaren artekotzan beso zabalik hartzen baikaituzte, ezinbestean.

Arraioa! Limurtu, liluratu, xarmatu, sorgindu... horiek al dira, beraz, gure partikula(ritate) elementalak eta subordinatuak?

Modernoagoak eta politikoagoak izan behar dugula ustedut nik.

Kontratu sozialak bigarren urrats baten premia izango du: Euskarazko Kulturaren Legea idatzi, onartu eta bete.

Hiztunak garelako gara jendea. Euskara dugulako gara besteak ez bezalakoak. Eta erdaldunak gara aldi berean, munduarekin solasean segi dezagun beti. Kulturaren eta hitzaren bitartez gara kooperatiboak. Gure kultura aberasteko eta munduarekin partekatzeke ez baldin bada, zertarako ari gara lanean egunero fabrikari eta dendari, soroari eta itsasoari, ospitaleari eta eskolari, administrazioari eta politikari? Kultura da gure gogoaren muina, kultura da gure borondatearen taupada.

Gutxi gara, ez gutxiago. 🐝